

INFORMINGS OF HOUR AT TURKISH

TÜRKÇEDE SAAT İFADELERİ

Yakup YILMAZ¹

Abstract

Time carries a wide and notional sense. Limit, mean and measurement of time is expressed with duration concept. Time periods in Turkish are stated from largest to smallest such as following: *Time, era, century, year, season, month, week, yesterday <day> tomorrow, hours, minutes, seconds, milliseconds...* The most commonly used time zone is hour; because daily life is regulated according to hour. The full hour, half, quarter expressions at time scaling are destinations of certain numbers. Full hour shows the top of hours; *half* shows the midpoint in the hour interval; *quarter* indicates the quartile points at time interval. At this article, hours expression patterns, are discussed in terms of structure and function. Under structure title there are main topic sentence and phrase mainly, noun and verb phrase in the sentence; the adjective clause phrases, prepositional phrases, time phrases, gerund phrases and noun phrase as sub-titles. Function includes mainly topic sentences and phrases it also includes asking and answering the past, present and future time in sentence; hour functions that indicates length, precision and approximation of time, the approximate time limitations, the forth time limits, expression that shows time interval in the phrase.

Keywords: Time, screen time, moment, group of hour, function and structure at expression of hour.

Özet

Zaman, geniş ve soyut bir anlam taşır. Zamanın anlamı, ölçümü, sınırı *süre* kavramı ile ifadelendirilir. Türkçede zaman dilimleri büyükten küçüğe doğru şöyledir: *zaman, çağ, asır, yıl, mevsim, ay, hafta, dün <gün > yarın, saat, dakika, saniye, salise...* En çok kullanılan dilim saattir; çünkü günlük hayat saate göre düzenlenir. Saat dilimlemesindeki *tam, yarım, çeyrek* ifadeleri belli sayıların durak yeridir. *Tam*, saat başlarını gösterir; *yarım*, saat aralıklarındaki orta noktayı gösterir; *çeyrek*, saat aralıklarındaki dörtte birlik noktaları gösterir. Bu makalede saat ifade kalıpları, yapı ve işlev yönüyle ele alınmıştır. Yapıda cümle ve öbek ana başlığı; cümlede isim ve fiil cümlesi; öbekte sıfat tamlaması, edat öbeği, saat öbeği, zarf-fiil öbeği ve isim tamlaması alt başlıkları bulunmaktadır. İşlevde cümle ve öbek ana başlığı; cümlede geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı sorma ve cevaplama; öbekte süre belirtme işlevi, kesinlik belirtme işlevi, yaklaşıklık belirtme işlevi, yaklaşık süre belirtme işlevi, sınırlama belirtme işlevi, ileri zamanı sınırlama işlevi, aralık belirtme işlevi yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Zaman, süre, an, saat öbeği, saat ifadelerinde yapı ve işlev

¹ Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yilmazyakupbey@yahoo.com

GİRİŞ

Zaman kavramı üzerine

Var oluşu varlıkların hareketiyle anlaşılabilen zaman için kesin bir tanımın yapılması zordur. Sözlüklerde zaman, *bir iş veya oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre* (Akalin vd. 2009: 2221); *olmuş ve olacak hadiselerin birbiri ardınca cereyan edişinin düşüncemizde meydana getirdiği başı ve sonu belli olmayan soyut kavram, vakit* (Ayverdi 2011: 1376) olarak öncelikle geniş ve soyut anlamlarıyla tanımlanır. Tanımın devamında *bu kavramın belirli sınırlar içinde kalan parçası, vakit; bir önce veya bir sonraya göre belirli bir an; içinde bulunulan devir, yaşanmakta olan vakit; durum, şart, elverişli hâl; (isim tamlamasının ikinci ögesi olarak) bir işin olageldiği, yapılageldiği saat, gün veya mevsim; devir, dönem, çağ; fülün belirttiği sürenin çeşitli parçalarını bildiren kategori ve bu kategoriye bağlı olarak ortaya çıkan alt bölümlerin her biri; yer kabuğunun gelişiminde fosillere göre dörde ayrılan aşamalardan her biri; bir usulde seslerin süre bakımından uzunluğunu belirleyen ölçü birimi* (Ayverdi 2011: 1376) şeklindeki tanımlarla daha dar ve ölçü birimli anlamlar verilmiştir.

Daha kolay kullanılabilmesi için geniş bir kavram olan zaman dilimlere bölünmüştür. Zamanın dilimlenmesi ve dilimlerin adlandırılması her milletin zaman anlayışı, dini, kültürü, birikimi ve ihtiyaçları istikametinde farklılık arz eder.

Zamanın dilimlenmesinde an devreye girer. An kavramı bir anda var olan ve hemen aralıksız yok olan en küçük zaman dilimidir (İbn Sînâ 2004: 205-212). An bir noktaysa zaman da çizgidir. İnsanların bunu tam ölçebilmesi imkânsızdır. Dolayısıyla insanın aletsiz olarak ölçebildiği en küçük zaman dilimi *saniye* olabilmektedir.

Zaman, geniş ve soyut bir anlam taşıırken, zamanın somut olarak anlaşılması, ölçülmesi, sınırlandırılması *süre* kavramı ile ifadelendirilir. Olayların izahı ve hayatın vecibeleri için süreden başka bir ölçü mümkün değildir. Zamanın vakitlere, günlere, haftaya, ay, sene ve asırlara tasnif ve tafsili bir sürelemeden başka bir şey değildir (Kalin 2005: 62).

Türkçede zaman dilimleri içinde büyükten küçüğe doğru şu sıralanış verilebilir: *zaman, çağ, asır, yıl, mevsim, ay, hafta, dün < gün > yarın, saat, dakika, saniye, salise...* Bu sıralanışta insanların en çok kullandığı dilimin saat olduğu söylenebilir; çünkü günlük hayatın bütün işleri saate göre ayarlanıp düzenlenir. İnsan hayatının tanzimi, zamanın işaret ve ölçümleri sayesinde bir anlam bulur ve kolaylaşır. İşte saat, böyle bir hizmeti icra eden bir ölçüm aletidir (Kalin 2005: 38).

Zamanın anlaşılması, yani soyut bir durumun süreyle somutlaşması, varlığın hareketiyle mümkündür. Dünyanın kendi etrafındaki 24 saatlik dönüş süresinde, insanların güneşi ya da günü² bir kez görmelerinden dolayı *gün* kelimesi kavram karşılığı olarak vazife almıştır. O halde ölçülü birimler olan sürelerle bölündüğünde zamanı gün içi ve günler toplamı diye iki kısımda ele almak mümkündür. Günler toplamında *zaman* 'başı sonu belirsiz süreler toplamı', *çağ* 'zamanın dönemlerinden', *asır* '100 yıl', *yıl* '12 ay, 4 mevsim', *mevsim* '4 ay', *ay* '30 gün', *hafta* 'yedi gün' bulunur ve bunda saat kavramı yoktur; ancak gün içi zaman anlayışında tamamen saat söz konusudur.

Saat, muayyen bir zaman fasılası ve bilhassa tespit edilmiş bir başlangıca göre, herhangi bir anda zamanı gösteren alettir (Ruska 1966: X, 2). Zamanı gösteren alet olarak saatlerin en ilkel şekilleri milattan asırlarca önce Mısır'da, el-Cezire'de, Hindistan'da ve Çin'de kullanılmıştır (Ruska 1966: X, 3). Türkler de namaz ve oruç zamanlarını belirlemek için muvakkithaneler kurmuştur. İstanbul'da ilk inşa edilen muvakkithane 1470 tarihli Fatih Camii Muvakkithanesi'dir (İhsanoğlu 1999: I, 268).

² Eski Türkçede güneş kavramı kün kelimesiyle gösterilirdi.

Özellikle namaz vakitlerini belirlemek için kurulmuş olan muvakkithanelerde saat belirleme işi güneş saatleri ile yapılırdı (İhsanoğlu 1999: I, 268).

Güneşin semada zahiri hareketi sırasında zamanı belirten en uygun bir gök cismi olması sebebiyle, astronomi bilginleri zamanı daima güneşin hareketi ile tarif etmişlerdir. Herhangi bir mahalde güneşin batış anı bir zaman başlangıcı olarak alınmış ve o anda saatin 12 olduğu ve ertesi gün güneşin batma anına kadar iki 12 saat geçtiği kabul edilerek ezani saat tarifi yapılmıştır. Bilhassa saatlerin ayar edilmesi kolay olduğundan ülkemizde ezani saat çok yayılmış, fakat bu asrın başlarında vasati saatin Türkiye’de yaygınlaşması ve resmi saat olarak kabulü neticesi artık kullanılmaz olunca (Ruska 1966: X, 2-3) muvakkithaneler 20 Eylül 1952’de kapatılmıştır (İhsanoğlu 1999: I, 268).

Saat kelimesinin *as-sâ’u* ‘meşakkat, güçlük’; *as-sâ’atu* ‘az veya çok zaman, günün 24’te 1’i, saat, kıyamet’ (Karaman ve Topaloğlu 2013: 198), *s-v-* kökünden *as-sâ’atu* ‘saat, kıyamet günü’ (Çanga 2005: 256) şeklinde türevleri ve anlamları bulunmaktadır. Saat, sözlüklerde *gece ile gündüzden meydana gelen bir günün yirmi dörtte birine eşit olan altmış dakikalık zaman birimi* (Ayverdi 2011: 1037) ifadesiyle genel ve soyut saat kavramı anlatılır. Devamında *günün hangi zamanında bulunulduğunu belirtmeye yarayan ve 1’den 24’e kadar rakamlarla gösterilen belli vakitlerinden her biri; vakit, zaman; zamanı göstermeye yarayan alet; normal yürüyüşle 60 dakikada gidilen ve yaklaşık 5 km. uzunluğunda olan mesafe için kullanılır; dünyanın sonu, kıyamet gibi tanımlar eklenir. Dilde saat kavramının ortaya çıkış sebebi bir günün zaman ölçüsünü ifade etmek için olmalıdır; önemine binaen saat ifadelerinde ayrıntılar dikkat çekecek kadar fazladır.*

Her dilde zaman üç temel başlık altında ele alınır: Geçmiş, şimdi ve gelecek. An merkezli zaman düzleminde, andan öncesi geçmiş, an şimdi ve andan sonrası gelecek olarak tasarlanmıştır.

Günün dilimlenmesinde kullanılan ifadeler

Gün, güneşin doğu tarafından belirtilerini göstermesiyle başlar. Şu sıraya göre sürer:

şimdi ‘şu anda, içinde bulunduğumuz anda’ (Akalın vd. 2009: 1868)

seher ‘sabahın gün doğmadan önceki zamanı’ (Akalın vd. 2009: 1722)

sabah ‘güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman’ (Akalın vd. 2009: 1670)

kuşluk ‘günün sabahla öğle arasındaki bölümü’ (Akalın vd. 2009: 1270)

öğle ‘gün ortası’ (Akalın vd. 2009: 1532)

ikindi ‘öğle ile akşam arasındaki süre’ (Akalın vd. 2009: 948)

akşam ‘gündüzün son ve gecenin ilk saatleri’ (Akalın vd. 2009: 59)

yatsı ‘güneşin batmasından bir buçuk, iki saat sonraki vakit’ (Akalın vd. 2009: 2147)

gece ‘güneş battıktan gün ağarınca kadar geçen süre’ (Akalın vd. 2009: 734)

gündüz ‘günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü’ (Akalın vd. 2009: 811)

Saatin dilimlenmesinde kullanılan ifadeler

Saatin dilimlenmesinde *tam*, *yarım*, *buçuk*, *çeyrek* ifadeleri belli sayıların adlandırılmış hâlleridir. *Tam*, saatte 24 defa bulunulan noktayı; *yarım* veya *buçuk*, saat aralıklarında orta noktayı; *çeyrek* ise saat aralıklarındaki dörtte birlik noktaları ifade eder. *Kala* ifadesi yelkovanın yarımından sonra gösterdiği noktalarda; *geçe* ifadesi de yelkovanın

yarıma kadar gösterdiği noktalarda kullanılır. {-ken} biçim birimi de sürenin üzerinde bulunduğu noktayı ifade eder. Saat ifade eden öbeklere eklenen {+DA} ekinin de *oluş ve kılış zamanını bildirmek* (Korkmaz 2009: 290) işlevi vardır.

Saat ifadelerini yapı ve işlev olarak iki ayrı bölümde ele aldık.

SAAT İFADELERİNDE YAPI

Modern hayatta saatsiz işyeri, okul, insan, ev düşünülemez. Hayatın program akışı saatle sağlanır. Türkçede de zamanın gün içi diliminde kullanılan saat ifadeleri, uzun gramatik unsur barındırmayan, ekonomiklik ilkesini gözeten, kısa ve kolay kalıp ifadelerdir. Kalıp ifadeler dil konuşucularının hazır bulup kullandığı ve farkında olunmayarak zaman içinde kendiliğinden gelişen yapılarıdır.

Dil kullanıcıları dilde yeni bir kalıp ortaya koymak yerine, mevcut kalıpları kullanmakla yetinir; hatta mevcut kalıpları bile tasarruf ilkesini dikkate alarak tam kullanmaktan uzak durduklarından, saat cevaplarındaki eksiltmeler de dikkat çekicidir: “*Saat kaç?*” sorusuna verilen “*Beş.*” cevabı gibi.

Saat ifade kalıpları, yapı bakımından cümle yapısında saat ifadeleri ve öbek yapısında saat ifadeleri olmak üzere iki şekilde görünür. Cümle yapısında saat ifadelerinde *saat* kelimesi başta ve özne görevinde, *saat öbeği* ise yüklem görevindedir. Türk dilbilgisi kaynaklarında üzerinde pek durulmamış olan öbek yapısında saat ifadeleri, cümlede bazen nesne görevinde olsa da çoklukla zaman bildirme işlevi olduğu için zarf tümleci görevindedir (Özezen 2000: 80).

Cümle yapısında saat ifadeleri

Cümle, bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili (ek-fiil) getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisidir (Topaloğlu 1989: 48). Cümle yapısında saat ifadelerinde görülen yapı, kullanılan fiiller, zaman ve kişi bakımından bazı kalıplar barındırır. Bu kalıplar, cümlenin öğelendirilmesini de etkilemektedir.

İsim cümlesi yapısındaki saat ifadeleri

İsim cümlesi, yüklemi isim veya isim soylu bir kelime olan ve cevher fiiliyle (ek-fiil) kurulan cümledir (Topaloğlu 1989: 90). İsim cümlesinde ek-fiilin hâl, hikâye, rivayet ve şart biçimi bulunur. Bu biçimlerden uygun olanı saat ifadelerinde tercih edilir.

Saat ifadelerinde yer alan cümlelerden isim cümlelerine bakılacak olursa, *özne* görevinde bir *saat* ismi, *yüklem* görevinde *sayı*, *sayı öbeği*, *saat öbeği* veya *sıralı sayı öbeği* -sıralı sayı öbeğinden kastımız, art arda gelen iki sayı öbeğidir- ile sayı yerini tutan kelimeler bulunur. Yüklem görevindeki bu kelime ve öbekler, sonuna ek-fiil eklerinden uygun geleni alabilir. Almadığı durumlar ek-fiilin hâli ya da geniş zamanıdır. Bu zamanların ekleri alınmasa da anlamda eksiklik olmaz; ancak diğer zamanların ekleri mutlaka kullanılmalıdır.

İsim cümlesi hâlindeki saat ifadelerinde sadece 3. teklik kişi kullanılır. Saat öbeği yapılabilen şimdiki zamanı anlatan saat ifadeleri de sadece hâl çekimiyle ve 3. teklik kişiyle oluşabilir.

İsim cümleleri hâlindeki saat ifadelerinde kullanılan soru ve cevaplar şunlardır:

Geçmiş zamanın saat soruları

Saat kaçtı?

Saat kaçmış?

Geçmiş zamanın saat cevapları

Saat beşti.

Saat beşe otuz vardı.

Saat beşe yarım saat vardı.

Saat beş buçuktu.
Saat beşe çeyrek vardı.
Saat beş çeyrekti.
Saat beşe beş vardı.
Saat beş sıfır beşti.

Şimdiki zamanın saat sorusu

Saat kaç[tır]?

Şimdiki zamanın saat cevapları

Saat beş.
Beşe yarım saat var.
Saat beşe otuz [dakika] var.
Saat beş buçuk[tır].
Saat beşe çeyrek var.
Saat beş çeyrek[tır].
Saat beşe beş var.
Saat beş sıfır beş[tır].

Gelecek zamanın saat soru ve cevapları

İsim cümlesiyle gelecek zamanı ifade etmek imkânsızdır; çünkü isim cümlesinde gelecek zaman ifade kalıbı yoktur.

Fiil cümlesi yapısındaki saat ifadeleri

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye (Topaloğlu 1989: 71) fiil cümlesi denir. Fiil cümlesi yapısındaki saat ifadelerinde *geç-*, *kal-*, *ol-*, *gel-* fiilleri kullanılır. Bu fiillerin geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın saat dilimiyle ifadesinde zamana uygun kip ve zaman ekleri eklenir. Kişi olarak da sadece 3. teklik kişi eki kullanılır. Saat ifade eden cümlelerde geçmiş ve şimdiki zamanı anlatan saatlerde hem fiil cümlesi, hem de isim cümlesi kullanılabilmeyle; gelecek zamanı anlatan saat ifadelerinde sadece fiil cümleleri kullanılır.

Fiil cümlesi halindeki saat ifadelerinin soruları ve cevapları şöyledir:

Geçmiş zamanın saat soruları

? > şimdi >: Saat[ın, iniz] kaç oldu? (önceki herhangi bir zamanda)
? > şimdi >: Saat[ın, iniz] kaç olmuştu? (önceki herhangi bir zamanda)
?> şimdi >: Saat[ın, iniz] X'i kaç geçiyordu? (önceki herhangi bir zamanda)
Başka şekilde geçmiş zamanın saat soruları da olabilir.

Geçmiş zamanın saat cevapları

[Saat]^Ö [beş olmuştu]^Y.
Saat beşe yarım saat kalmıştı.
Saat beşi otuz geçiyordu.
Saat [tam] beş otuz olmuştu.
Saat [tam] beş buçuk olmuştu.
Saat dört kırk beş olmuştu.
Saat beşe çeyrek kalmıştı.
Saat beşe on beş [dakika] kalmıştı.
Saat beşi çeyrek geçiyordu.
Saat beşi çeyrek geçmişti.
Saat [tam] beş on beş olmuştu.
Saat beşe beş [dakika] kalmıştı.
Saat beşi beş geçiyordu.
Saat beşi beş [dakika] geçmişti.
Saat beş sıfır beş olmuştu.

Şimdiki zamanın saat soruları

> şimdi ?>: Saat[ın, iniz] kaç oldu?

> şimdi ?>: Saat[in, iniz] X'i kaç geçiyor?

Başka şekilde şimdiki zamanın saat soruları da olabilir.

Şimdiki zamanın saat cevapları

Saat beş oldu. (şimdi)

Saat [tam] beş olmuş. (şimdi)

Beşe yarım saat kalmış.

Saat beşi otuz geçiyor.

Saat [tam] beş buçuk oldu. (şimdi)

Saat dört kırk beş olmuş.

Saat beşe çeyrek kalmış.

Saat beşe on beş [dakika] kalmış.

Saat beşi çeyrek geçiyor.

Saat beşi çeyrek geçmiş.

Saat [tam] beş on beş olmuş.

Saat beşe beş [dakika] kalmış.

Saat beşi beş geçiyor.

Saat beşi beş [dakika] geçmiş.

Saat beş sıfır beş olmuş.

Gelecek zamanın saat soruları

şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç olmuş olur? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç olmuş olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç gelmiş olur? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç geliyor? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç gelecek? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat kaç kaç kalacak? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat kaç kaç kalmış olur? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat kaç kaç kalmış olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat kaç kaç geçecek? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat kaç kaç geçmiş olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)

şimdi > ? : Saat kaç kaç geçiyor olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)

Başka şekilde gelecek zamanın saat soruları da olabilir.

Gelecek zamanın saat cevapları

Saat beş olacak. (ileri zamanda)

Saat beş olur. (biraz sonra)

Saat [tam] beş oluyor, haydi. (Henüz olmamış, olmaya az kalmış.)

Saat beşe gelecek.

Saat beşe geliyor.

Saat beşe yarım saat kalmış olacak.

Saat beş buçuk olacak.

Saat beş otuz olacak.

Saat beşi otuz geçecek.

Saat beşi yarım geçecek.

Saat beşe çeyrek kalmış olacak.

Saat beşe on beş kalmış olacak.

Saat dördü kırk beş geçmiş olacak.

Saat dördü kırk beş geçiyor olacak.

Saat beş çeyrek olacak.

Saat beş on beş olacak.

Saat beşi on beş geçecek.

Saat beşi çeyrek geçecek.

Saat dördü elli beş geçecek.

Saat dördü elli beş geçiyor olacak.

Saat dördü elli beş geçmiş olacak.

Saat beşe beş kalmış olacak.
Saat beş sıfır beş olacak.
Saat beşi beş geçecek.
Saat beşi beş geçiyor olacak.
Saat beşi beş geçmiş olacak.

Cümle yapısında saat ifadelerinde ögelendirme

Saat sorusunun cevabı olan yapılarda ögelendirme, öbür cümlelerdeki gibi olmamaktadır. İsim cümlesi olan “*Saat kaç?*” soru cümlesinin öznesi *saat*, yüklemi *kaç* kelimesidir. Karşılık olarak isim cümlesi yapısında “*Saat beş.*” veya fiil cümlesi yapısında “*Saat beşi beş geçiyor.*” cevabı verilir ve bu cümlenin öznesi *saat*, yüklemi de *beş* veya *beşi beş geçiyor* ifadeleridir. Bir fiil cümlesi olan “*Saat kaç kaç geçiyor?*” soru cümlesinin öznesi *saat*, yüklemi de *kaç kaç geçiyor* ifadeleri olmalıdır. Bu ifadeler saat sorularında sadece 3. teklik kişi ile kullanılan bir kalıptır. Bu kalıba saat sorusu denebilir. Bu soruya karşılık olarak “*Saat beşi çeyrek geçiyor.*” cevabı verilebilir. Bu cümlenin öznesi *saat*, yüklemi *geçiyor* değil, kalıp olarak kullanılan *beşi çeyrek geçiyor* olmalıdır. Bu yapının birlikte düşünülmesinin sebebi, kalıptaki ifadelerin tek başlarına bir anlam ifade edememeleridir. *Geç-* fiili, sayı kelimeleriyle bir araya gelince sözlük anlamından sıyrılıp zaman anlamı taşır.

Bu yapı ve ögelendirmeden hareketle şu düşünceye varılabilir: İster isim cümlesi isterse fiil cümlesi yapısında olsun, saat ifadeleri, bir kalıp olduğu için ögelendirme de bütün hâlinde yapılmalıdır. *Saat* ifadesi başta yer alır ve her zaman özne görevindedir; sonra gelen ifadeler saatin hangi noktada olduğunu ifade eder ve bütün olarak yüklem görevindedir. Eğer bu ögelendirme ayrı ayrı yapılacak olursa, anlamsız bir sonuç ortaya çıkar. Mesela “*Saat, beşi yirmi beş geçiyor.*” cümlesine bakalım. Öznesi *saat*, yüklemi *geçiyor*, belirli nesnesi *beşi*, belirsiz nesnesi veya zarf tümleci *yirmi beş* mi olmalıydı? Böyle kabul edilirse bu sonuç anlamsız kelimeler yığını anlamına gelir; ancak, öznenin sonraki ifadeler bütün olarak bir öge kabul edilirse anlamlı bir ögelendirme olabilir

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur:

1. Cümle yapısında saat ifadeleri *isim cümlesi hâlindeki saat ifadeleri* ve *fiil cümlesi hâlindeki saat ifadeleri* şeklinde iki kısımdır; ancak işlev bakımından farkı yoktur.
2. İsim ve fiil cümlesinde özne *saat*, yüklem de ardından gelen bütün ifadelerdir. Ögelendirme yaparken bu ifadeler başka türlü bölünmemelidir: **[Saat]^Ö [beş]^Y; [Saat]^Ö [beşi çeyrek geçiyor.]^Y**
3. İsim veya fiil cümlesi yapısında olmasına bakılmaksızın bu tür cümlelere saat cümlesi denir: **Saat beş, saat beşi çeyrek geçiyor.**
4. Saat cümlesinin yüklemi saat öbeğidir: **Saat [beş buçuk]^Y.**
5. Saat öbekleri, durum ekleri, edatlar ve zarf-fiillerle ana cümlenin yüklemine bağlanarak zarf tümleci olur: *Biz [beşe çeyrek kala]^{ZT} gideceğiz; [Dört çeyrek gibi]^{ZT} gelebiliriz; [Beş buçukta]^{ZT} görüşürüz.*

Öbek yapısında saat ifadeleri

Öbek, birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öge olarak işlem gören söz dizisidir (Topaloğlu 1989: 115). Saat ifadelerinde bir cümlenin ögesi olup öbek yapısıyla kullanılan ifadeler de vardır. Bu yapılar için önce Özezen dilbilgisi kaynaklarında üzerinde durulmayan bu öbek olduğunu ve bu öbeğin *saat öbeği* biçiminde adlandırılabilceğini söylemiş (Özezen 2000: 80), ardından Balyemez’in de *saat öbeği* terimini (Balyemez 2008: 91) benimsediği görülmüştür.

Öbek yapısında saat ifade biçimleri *sıfat tamlaması yapısında saat ifadesi*, *edat öbeği yapısında saat ifadesi*, *saat öbeği yapısında saat ifadesi*, *zarf-fül öbeği yapısında saat ifadesi*, *isim tamlaması yapısında saat ifadesi* şeklinde beş çeşittir.

Sıfat tamlaması yapısında saat ifadeleri

Sıfat tamlaması, bir sıfatın kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlamadır (Topaloğlu 1989: 128). Sıfat tamlaması olarak saat ifadesinde önce sayı, ardından *saat* kelimesi gelir. Bu yapı, zaman çizgisinde işin, oluşun ve hareketin ne kadar saat, kaç saat sürdüğünü belirtirken öbür öbek yapısındaki saat ifadeleri zaman çizgisinde bir noktayı belirtir. Cümle içinde tamlama veya tamlamaya eklenen edatlarla oluşan edat öbeğiyle zarf tümleci görevinde bulunur ve cümlede şu kalıplarla görülür:

Sıfat tamlaması + {Ø}: Cümlede zarf tümleci görevindedir; kuruluşunda sadece sayı ve saat kelimesinden oluşan bir sıfat tamlaması vardır. *Kaç saat...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla işin, oluşun ve hareketin ne kadar süre ya da kaç saat tuttuğu belirtilir.

Sinema üç saat sürdü.

Sıfat tamlaması+ {DA}: Cümlede zarf tümleci görevindedir; kuruluşu sıfat tamlaması yoluyla. *Kaç saatte...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla işin, oluşun ve hareketin saat olarak ne kadar süre ya da kaç saat tuttuğu belirtilir.

Yemek üç saatte yapıldı.

Sıfat tamlaması + {DXr}: Cümlede zarf tümleci görevindedir. *Kaç saattir...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla işin, oluşun ve hareketin saat olarak ne kadar süre ya da kaç saat tuttuğu belirtilir.

Yarım saattir uğrayan yok.

Edat öbeği yapısında saat ifadeleri

Edat öbeği, herhangi bir kelime, kelime öbeği veya cümlenin yanına gelen bir edatla oluşturduğu öbeğdir. Saat ifadelerinde sıfat tamlaması ile oluşturulan öbek süre anlamı verirken; yanına bir edat ve isim işletme eklerinden almasıyla yaklaşık süre anlamı ortaya çıkar:

Saat öbeği + edat: Cümlede zarf görevinde olur. Saat öbeğine bir edatın eklenmesiyle yapı edat öbeğine dönüşür: *Kaç gibi...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla saat yaklaşık olarak belirtilir.

Saat 4 gibi döneriz.

Sıfat tamlaması + edat: Cümlede zarf görevinde olur. Sıfat tamlamasına bir edatın eklenmesiyle yapı edat öbeğine dönüşür: *Kaç saat gibi / kadar...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla saat yaklaşık olarak belirtilir.

Sinema üç saat kadar tuttu.

Sinema üç saat gibi tutar.

Saat öbeği + {A [kadar]}: Cümlede zarf tümleci görevindedir. Yapısında gizli bir edat olduğu anlaşılıyor. Saat öbeğine bir edatın eklenmesiyle yapı edat öbeğine dönüşür: *Saat kaç [kadar]...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla saat belli bir noktada sınırlandırılır.

Saat 4'e [kadar] yetişmelisin.

Saat öbeği + {A} + kadar: Cümlede zarf tümleci görevindedir. Saat öbeğine bir edatın eklenmesiyle yapı edat öbeğine dönüşür: *Saat kaç kadar...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla saat belli bir noktada sınırlandırılır.

Saat 4'e kadar bilgisayarı onarabilir misin?

Saat öbeği + {DAn} + edat: Cümlede zarf tümleci görevindedir. Saat öbeğine bir edatın eklenmesiyle yapı edat öbeğine dönüşür: *Saat kaçtan sonra / önce / erken / geç...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla saat ileri bir zamana sabitlenir.

Yemeğe saat 4'ten sonra geçeriz.

Yemeğe saat 4'ten önce geçeriz.

Yemek saat 4'ten erken olmaz.

Yemek saat 4'ten geç olmaz.

Saat öbeği + {DAn} + {A} + edat: Cümlede zarf görevindedir. Saat öbeğine bir edatın eklenmesiyle yapı edat öbeğine dönüşür: *Saat kaçtan kaçta kadar...* soru kalıbı kullanılabilir. Bu yapıyla iki nokta arasındaki belli bir saat belirtilir.

Saat öbeği yapısında saat ifadeleri

İsim cümlesi hâlindeki saat ifadeleri öbek yapısında saat öbeğine de temel teşkil eder. Basit hâliyle “*Saat beş.*” cümlesi kesin zamanları belirten bir ifadedir. Bu cümle, öbek yapısında saat bildirmede saat öbeği göreviyle ortaya çıkar. Saat öbeği dediğimiz bu yapı aslında cümleden devşirilme bir yapıdır.

Her kelime, öbek ve cümlede olduğu gibi bu cümlede de işletme eklerini veya edatları almasıyla bir öbek gibi düşünülmesi gerekir. Saat öbeği aslen cümle olan yapısına isim işletme eklerini ve edatları alarak bir öbek gibi düşünülüp cümlede öge olmuştur. Şöyle açıklamak mümkündür:

[Saat]^ö [beş]^y isim cümlesi yapısındaki bir saat ifadesidir. Bir cümle olarak herhangi bir isim işletme eki veya edatlardan birini alırsa cümle olma vasfı ortadan kalkar, ekler ve edatlar vasıtasıyla cümlede bir öge olur.

Türkçedeki saat öbekleri yapısının alıntı bir öge olup olmadığı geliyor. İlişkide bulunduğumuz diller çevresinde bu yapıya en yakın yapıyı barındıran dilin Arapça olduğu görülür. Çünkü Türklerde yerleşiklerin Arapça ve Farsçadan serbestçe ödünç kelime aldıkları bilinmektedir (Johanson 2007: 25). Arapçada kesin saat ifadesi önce saat ismi ve ardından sıra sayı sıfatı getirilerek yapılır:

Saat beş (= as-sâ'a^{tu} 1-hâmisa^{tu})

Saat yedi (= as-sâ'a^{tu} 's-sâbi'a^{tu})

Üstteki bu ifadenin tam Türkçesi *beşinci saat* şeklindedir. Bazen sıra sayı sıfatı biçiminde değil de asıl sayı sıfatı biçiminde ifade edildiği de olur:

Saat beş (= as-sâ'a^{tu} 1-hamsa^{tu})

Buradan da bu ifadenin aynıyla Arapçadan Türkçeye aktarıldığı ya da alındığı akla geliyor. Çünkü Türkçede sıra belirtmenin kuralı {+ncX} eklerini sayı adına eklemekle gerçekleşmektedir.

Arapçadaki bu yapı Türkçedekine benzer olarak saat öbeği yapılmak istendiğinde başına bir edat almak suretiyle mef'ül (= tümleç) olmaktadır:

Saat beşte (= fi's-sâ'a^{ti} 1-hâmisa^{ti})

Saat yedide (= fi's-sâ'a^{ti} 's-sâbi'a^{ti})

Saat öbeği ifadesi Türkiye Türkçesinde henüz yeni bir terimdir. Bu konuda Özen, dilbilgisi kaynaklarında üzerinde durulmayan bu öbek, saat öbeği biçiminde adlandırılabilir (2000: 80) diyerek saat öbeğine dair ilk teklifte bulunmuş; ardından Balyemez saat öbeğinin özelliklerini şöyle belirtmiştir (2008: 90-91):

1. Saat öbekleri, “saat, dakika, saniye ve salise” olmak üzere dört unsurdan meydana gelir: “Saat on yedi kırk iki.”: on yedi kırk iki: saat öbeği: on yedi: saat unsuru / kırk iki: dakika unsuru
2. Saat öbeklerinde, saat unsuru ya da dakika unsuru kendi içinde sayı öbeği olabilir: “Saate baktım, dokuz kırk üç.”: dokuz kırk üç: saat öbeği: dokuz: saat unsuru / kırk üç: dakika unsuru. Bu öbeğin “dakika unsuru”, kendi içinde bir sayı öbeğidir: kırk üç: sayı öbeği: kırk: büyük sayı / üç: küçük sayı
3. Öbeğin bir unsuru ya da her iki unsuru, tek kelimedenden oluşabilir: “Saat on yirmi, sınavın sona ermesine on dakika kaldı.”: on yirmi: saat öbeği: on: saat unsuru / yirmi: dakika unsuru
4. Saat öbekleri cümle içinde isim ve zarf görevinde kullanılır: “On dört elli beş yolcuları, uçağa doğru ilerliyor.” (“On dört elli beş” saat öbeği, isim görevinde kullanılarak bir isim tamlamasının tamlayanı olmuştur.); “İşten çıkış saati olan on sekiz otuz, trafiğin en yoğun olduğu zamandır.” (“on sekiz otuz” saat öbeği, bir sıfat tamlamasının isim unsuru olarak görev almıştır.); “Berlin uçağı, on beş kırk beşte alana indi.” (“on beş kırk beş” saat öbeği, zarf olarak kullanılmıştır.)
5. İçinde bulunulan saat tam olarak vurgulanmak istendiği zaman, saat öbeği bir saniye unsuru ile genişletilebilir: “Saat şu anda on bir otuz dokuz elli iki. (11.39:52)”: on bir otuz dokuz elli iki: saat öbeği: on bir: saat unsuru / otuz dokuz: dakika unsuru / elli iki: saniye unsuru
6. Öbeği meydana getiren kelimeler arasına herhangi bir kelime girmez.
7. Saat öbeğini meydana getiren kelimeler eksiz birleşirler.

Saat sorularına verilecek cevaplarda aynı şekilde saat kelimesinin söylendiği de olur, saat kelimesinin eksiltip söylenmediği de olur. “**Saat on üç otuzda görüşürüz.**” şeklindeki bir cümlede anlatılmak istenen durum “**On üç otuzda görüşürüz.**” şeklinde de dile getirilebilir. Bu şekilde, saat kelimesinin olmadığı saat öbeğine eksiltilmiş saat öbeği denebilir. Eksiltilmiş saat öbekleri, tamamen tasarruf ilkesiyle ortaya çıkar. Saat öbeği yapısında saat ifadelerinin tasnifi, tam saatler, yarım saatler, çeyrek saatler, küsurlü saatler şeklinde olur. Saat öbeklerinde kalalı yapı ve kalıplar yer almaz.

Tam saatler: Öge olarak tam saatler ifade edilirken {+DA} bulunma hâl eki saat öbeğine eklenir, cümlenin zaman belirten zarf tümleci olur. Saat öbeğine eklenen {+DA} ekinin oluş ve kılış zamanını bildirmek (Korkmaz, 2009: 290) işlevi olduğu için yer tamlayıcısı değil, zarf tümleci görevindedir. Sormak için saat kaçta... soru kalıbı kullanılır:

Saat beşte...
Saat tam beşte...
Saat tam beş sıfır sıfırda...

Yarım saatler: Öge olarak yarım saatlerin ifadesinde geçeli ifadelerle çeşitli s öyleniş yolları vardır.

Geçeli: Geçe öbeğinin söylenişinde {+DA} ekli biçim birimler yer alır. Sormak için saat kaçta... soru kalıbı kullanılır. Bu yapıyla saatteki belirli bir zaman kesin olarak belirtilir.

05.30...: Saat beş buçukta...
05.30...: Saat beş otuzda...
05.30...: Saat beş yarımda...

Çeyrek saatler: Öge olarak çeyrek saatlerin ifadesinde kalalı ve geçeli ifadelerle çeşitli söyleniş yolları vardır.

Geçeli: Geçe öbeğinin söylenişinde {+DA} ekli biçim birimler yer alır. Sormak için *saat kaçta...* soru kalıbı kullanılır. Bu yapıyla saatteki belirli bir zaman kesin olarak belirtilir.

05.15...: *Saat beş çeyrekte...*
05.15...: *Saat beş on beşte...*

Küsurlü saatler: Öge olarak küsurlü saatlerin ifadesinde *kalalı* ve *geçeli* ifadelerle çeşitli söyleniş yolları vardır.

Geçeli: Geçe öbeğinin söylenişinde {+DA} ekli biçim birimler yer alır. Sormak için *saat kaçta...* soru kalıbı kullanılır. Bu yapıyla saatteki belirli bir zaman kesin olarak belirtilir.

05.05...: *Saat beş sıfır beşte...*
05.25...: *Saat beş yirmi beşte...*

Saat sorusunu cevaplamada saatin ne kadar süreceğinin ifade edilmesine *süre belirten saat ifadesi* denebilir. *Süre belirtme işlevi* saat öbeğine belirtme hâl ekinin eklenmesiyle oluşur:

Saat öbeği + {I}: Cümlede belirli nesne görevindedir. Sormak için *saat kaç...* soru kalıbı kullanılır. Bu yapı ve kalıpla saat olarak ne kadar süre tuttuğu belirtilir.

Cevabı yazmamız saat 4'ü bulur.

Zarf-fiil öbeği yapısında saat ifadeleri

Zarf-fiil, şahıs ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı ifade eden fiilimsi çeşididir (Topaloğlu 1989: 166). Bir zarf-fiil ile ona bağlı öğelerden meydana gelen öbeğe de zarf-fiil öbeği denir. Zarf fiil öbekleri cümlede zarf tümleci görevinde olurlar (Topaloğlu 1989: 167).

Zarf-fiillerden *kala*, *geçe* ve {-ken} biçimleri kalıplaşmış olarak saat ifadesinde kullanılır. Saatlerde dakikalar için tek olarak kullanılan *kala* ve *geçe* kelimelerindeki (Ergin 1992: 339) {-A} zarf-fiil ekinin kalıcı sözcük yapma görevi vardır (Bayraktar 2004: 169) ve bu biçimler saat ifadesinde kalıplaşmış biçim olarak kabul edilmelidir. {-ken} zarf-fiil eki de hareket hâlinin yapıldığı sırayı bildirmek suretiyle zaman ifade eder (Ergin 1992: 339).

Zarf-fiil öbeği yapısında saat bildirme yapısıyla cevap alabilmek için şu sorular kullanılır: *Kaçta kaç kala, saat kaçken, ne zaman, kaç kaç geçe, kaç kaç geçerken...*

Zarf-fiil öbeği yapısında saat bildirme, kesinlik belirtme işlevindedir. Zarf-fiil öbeklerinden meydana gelen saat ifadeleri şu yapı ve kalıplarda bulunur:

Saat unsuru + {+A} + dakika unsuru + varken

04.30...: *Beşe yarım saat varken...*
04.30...: *Saat beşe otuz [dakika] varken...*
04.45...: *Saat beşe çeyrek varken...*
04.55...: *Saat beşe beş varken...*

Saat öbeği + {-iken}

05.30...: *Saat beş buçukken...*
05.30...: *Saat beş otuzken...*
04.45...: *Saat dört kırk beşken...*
05.15...: *Saat beş çeyrekken...*
05.15...: *Saat [tam] beş on beşken...*
04.55...: *Saat dört elli beşken...*
05.05...: *Saat beş sıfır beşken...*

Fiil cümlesi yapısında saat ifadesi + {-iken}

05.30...: *Saat beşi otuz geçerken...*

- 05.15...: Saat beşi on beş geçerken...
05.05...: Saat beşi beş [dakika] geçerken...
Saat unsuru + {+A} + dakika unsuru + kala
04.30...: Beşe yarım saat kala...
04.45...: Saat beşe çeyrek kala...
04.45...: Saat beşe on beş [dakika] kala.
04.55...: Saat beşe beş [dakika] kala...
Saat unsuru + {+X} + dakika unsuru + geçe
05.30...: Saat beşi otuz geçe...
05.15...: Saat beşi çeyrek geçe...
05.15...: Saat beşi on beş geçe...
05.05...: Saat beşi beş geçe...

İsim tamlaması yapısında saat ifadeleri

İsim tamlaması, iki veya daha çok isimden kurulan tamlamadır. Türkçede tamlayan ve tamlanandan meydana gelen isim tamlamasının tamlayanı genellikle ilgi hâli ekli, bazen de eksiz olur. Tamlanan ise daima iyelik eki alır (Topaloğlu 1989: 92). Saat ifadesinde isim tamlaması tek başına kullanılmaz; ya sıfat tamlamasının yanına bir isim ve isim işletme eklerinin eklenmesiyle ya da saat öbeğinin yanına bir isim ve isim işletme eklerinin eklenmesiyle kullanılır.

İsim tamlaması yapısında saat ifadelerinde *yaklaşıklık belirten saat ifadesi*, *yaklaşık süre belirten saat ifadesi*, *aralık belirten saat ifadesi* adlarını verebileceğimiz işlevler görülür.

Saat öbeği + ad + {(s)XnDA}: Cümlede zarf görevinde olur. Sormak için *kaç civarında / sularında...* soru kalıbı kullanılabilir. Saati yaklaşık olarak belirtir.

Saat dört civarında döneriz.
Saat dört sularında döneriz.

Saat öbeği + {ile} + saat öbeği + ad + {(s)XnDA}: Cümlede zarf görevindedir. İki ayrı saat öbeğiyle oluşan bağlama öbeğine iyelik ekli ismin de eklenmesi yapıyı isim tamlamasına çevirir. Sormak için *saat kaçla kaç arasında...* soru kalıbı kullanılır. Aralık belirtme işlevi vardır.

Program **saat 4'le 5 arasında** olacakmış.

Sıfat tamlaması + {(s)XnDA}: Cümlede zarf görevinde olur. Sıfat tamlamasıyla beraber iyelik ekli isim olması yapıyı isim tamlamasına çevirir. Sormak için *kaç saat civarında...* soru kalıbı kullanılır. Yaklaşık süre belirtme işlevi vardır.

Sinema **üç saat civarında** tutar.

SAAT İFADELERİNDE İŞLEV

Saat belirten cümlelerde işlevler

Saat belirten cümlelerdeki işlevleri, gösterdiği zaman esas alınarak tespit edildi. Bu tespitten *geçmiş zamanı sorma ve cevaplama*, *şimdiki zamanı sorma ve cevaplama*, *gelecek zamanı sorma ve cevaplama* şeklinde üç işlev belirlendi.

Saat sorma kalıpları bazen eksiltili, bazen de tam bir cümledir. Bu tür yapılarda bir bildirme açıkça belirtilmekte, *“kaçtı / kaçtır / kaç oldu / kaç olacak?”* sorularının cevapları cümle değerinde alınabilmektedir.

Saat sormada önceki, şimdiki ve sonraki anlar öğrenilmek istendiğinde yüklemdeki kip ve zaman eki de farklılık gösterir. Öğrenilmek istenen zamanın adı cümlede yerini alır. Dolayısıyla *“kaçtı / kaçtır / kaç oldu / kaç olacak?”* sorularına uygun eklerle donanmış cevaplar verilir.

Türkçede saati sorma önceki (geçmiş zaman), şimdiki (şimdiki zaman) ve sonraki zamanı (gelecek zaman) sorma olarak üç şekilde görülür. Dolayısıyla zaman çizgisini ve bu çizgide bulunulan an noktasını tayin için *geçmiş* < *şimdi* > *gelecek* ifadesi kullanıldı.

Geçmiş zamanı sorma ve cevaplama

Sorma

Geçmiş zamanın bildirilmesinde nokta zaman tayini olarak saatin kullanılması ek-fiilin veya çekimli fiillerin geçmiş zaman ekleriyle gerçekleşmektedir. Sıklıkla şu sorular kullanılır:

Saat kaçtı? (İsim cümlesi)

Saat kaçmış? (İsim cümlesi)

? > şimdi >: *Saat[in, iniz] kaç oldu? (önceki herhangi bir zamanda) (Fiil cümlesi)*

? > şimdi >: *Saat[in, iniz] kaç olmuştu? (önceki herhangi bir zamanda) (Fiil cümlesi)*

?> şimdi >: *Saat[in, iniz] X'i kaç geçiyordu? (önceki herhangi bir zamanda) (Fiil cümlesi)*

Cevaplama

Saat sorularının cevapları bir cümle olarak ifade edilmek istenirse, o cümlenin bütünü saate hasredilmiş olur.

Saat sorularının cevaplarında tam saatler dışında yarım, çeyrek ve küsurlu saatlerin ifadesinde durak noktası kabul edilen saat ifadesinden öncesi *kala*, sonrası ise *geçe* diye ifade edilir.

Tam saatler: Geçmiş zamanın saat sorularını cevaplama tam saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

05.00 > şimdi >: *Saat [tam] beşti. (İsim cümlesi)*

05.00 > şimdi >: *Saat [tam] beş olmuştu. (Fiil cümlesi)*

Yarım saatler: Geçmiş zamanın saat sorularını cevaplama yarım saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı:

04.30 > şimdi >: *Saat beşe otuz vardı / varmış. (İsim cümlesi)*

04.30 > şimdi >: *Saat beşe yarım saat vardı / varmış. (İsim cümlesi)*

04.30 > şimdi >: *Saat beşe yarım saat kalmıştı. (Fiil cümlesi)*

2. Geçeli

05.30 > şimdi >: *Saat beş buçuktu / buçukmuş. (İsim cümlesi)*

05.30 > şimdi >: *Saat beşi otuz geçiyordu. (Fiil cümlesi)*

05.30 > şimdi >: *Saat [tam] beş otuz olmuştu. (Fiil cümlesi)*

05.30 > şimdi >: *Saat [tam] beş buçuk olmuştu. (Fiil cümlesi)*

Çeyrek saatler: Geçmiş zamanın saat sorularını cevaplama çeyrek saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

04.45 > şimdi>: *Saat beşe çeyrek vardı. (İsim cümlesi)*

04.45 > şimdi>: *Saat dört kırk beş olmuştu. (Fiil cümlesi)*

04.45 > şimdi>: *Saat beşe çeyrek kalmıştı. (Fiil cümlesi)*

04.45 > şimdi>: *Saat beşe on beş [dakika] kalmıştı. (Fiil cümlesi)*

2. Geçeli

05.15 > şimdi>: *Saat beş çeyrekti. (İsim cümlesi)*

05.15 > şimdi>: *Saat beşi çeyrek geçiyordu. (Fiil cümlesi)*

05.15 > şimdi>: *Saat beşi çeyrek geçmişti. (Fiil cümlesi)*

05.15 > şimdi>: Saat [tam] beş on beş olmuştu. (Fül cümlesi)

Küsurlu saatler: Geçmiş zamanın saat sorularını cevaplamada küsurlu saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

04.55 > şimdi>: Saat beşe beş vardı. (İsim cümlesi)

04.55 > şimdi>: Saat beşe beş [dakika] kalmıştı. (Fül cümlesi)

2. Geçeli

04.55 > şimdi>: Saat beş sıfır beşti. (İsim cümlesi)

05.05 > şimdi>: Saat beşi beş geçiyordu. (Fül cümlesi)

05.05 > şimdi>: Saat beşi beş [dakika] geçmişti. (Fül cümlesi)

05.05 > şimdi>: Saat beş sıfır beş olmuştu. (Fül cümlesi)

Şimdiki zamanı sorma ve cevaplama

Sorma

Şimdiki zamanın bildirilmesinde nokta zaman tayininde saatin kullanılması şimdiki zaman ekleriyle gerçekleşmektedir. Sıklıkla şu soru kalıpları kullanılır:

> şimdi ?>: Saat[in, iniz] kaç[tır]? (İsim cümlesi)

> şimdi ?>: Saat[in, iniz] kaç oldu? (Fül cümlesi)

> şimdi ?>: Saat[in, iniz] X'i kaç geçiyor? (Fül cümlesi)

Cevaplama

Saat sorularının cevaplarında tam saatler dışında yarım, çeyrek ve küsurlu saatlerin ifadesinde durak noktası kabul edilen saat ifadesinden öncesi *kala*, sonrası ise *geçe* diye ifade edilir.

Tam saatler: Şimdiki zamanın saat sorularını cevaplamada tam saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

> 05.00 >: Saat [tam] beş[tir]. (şimdi) (İsim cümlesi)

> 05.00 >: Saat [tam] beş oldu. (şimdi) (Fül cümlesi)

> 05.00 >: Saat [tam] beş olmuş. (şimdi) (Fül cümlesi)

Yarım saatler: Şimdiki zamanın saat sorularını cevaplamada yarım saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

> 04.30 >: Beşe yarım saat kalmış. (Fül cümlesi)

> 04.30 >: Beşe yarım saat var. (İsim cümlesi)

> 04.30 >: Saat beşe otuz [dakika] var. (İsim cümlesi)

2. Geçeli

> 05.30 >: Saat beş buçuk[tır]. (İsim cümlesi)

> 05.30 >: Saat beşi otuz geçiyor. (Fül cümlesi)

> 05.30 >: Saat [tam] beş buçuk oldu. (şimdi) (Fül cümlesi)

Çeyrek saatler: Şimdiki zamanın saat sorularını cevaplamada çeyrek saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

> 04.45 >: Saat beşe çeyrek var. (İsim cümlesi)

> 04.45 >: Saat dört kırk beş olmuş. (Fül cümlesi)

> 04.45 >: Saat beşe çeyrek kalmış. (Fül cümlesi)

> 04.45 >: Saat beşe on beş [dakika] kalmış. (Fül cümlesi)

2. Geçeli

> 05.15 >: Saat beş çeyrek[tır]. (İsim cümlesi)

> 05.15 >: Saat beşi çeyrek geçiyor. (Fül cümlesi)

- > 05.15 >: Saat beşi çeyrek geçmiş. (Fiil cümlesi)
- > 05.15 >: Saat [tam] beş on beş olmuş. (Fiil cümlesi)

Küsurlü saatler: Şimdiki zamanın saat sorularını cevaplamada küsurlü saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

- > 04.55 >: Saat beşe beş var. (İsim cümlesi)
- > 04.55 >: Saat beşe beş [dakika] kalmış. (Fiil cümlesi)

2. Geçeli

- > 05.05 >: Saat beş sıfır beş[tir]. (İsim cümlesi)
- > 05.05 >: Saat beşi beş geçiyor. (Fiil cümlesi)
- > 05.05 >: Saat beşi beş [dakika] geçmiş. (Fiil cümlesi)
- > 05.05 >: Saat beş sıfır beş olmuş. (Fiil cümlesi)

Gelecek zamanı sorma ve cevaplama

Saat sorularının cevaplarında tam saatler dışında yarım, çeyrek ve küsurlü saatlerin ifadesinde durak noktası kabul edilen saat ifadesinden öncesi *kalalı*, sonrası ise *geçeli* biçimlere dâhildir. Gelecek zamanı sorma ve cevaplama kullanılan cümlelerin hepsi fiil cümlesidir:

Sorma

Bu saat ifadeleri çok yaygın olmamakla beraber ihtiyaç duyulduğunda kullanılmaktadır.

- şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç olmuş olur? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaç olmuş olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaça gelmiş olur? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaça geliyor? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat[in, iniz] kaça gelecek? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat kaça kaç kalacak? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat kaça kaç kalmış olur? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat kaça kaç kalmış olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat kaçı kaç geçecek? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat kaçı kaç geçmiş olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)
 - şimdi > ? : Saat kaçı kaç geçiyor olacak? (sonraki herhangi bir zamanda)
- Başka şekilde gelecek zamanın saat soruları da olabilir.

Cevaplama

Tam saatler: Gelecek zamanın saat sorularını cevaplamada tam saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

- şimdi > 05.00: Saat beş olacak. (ileri zamanda)
- şimdi > 05.00: Saat beş olur. (biraz sonra)
- şimdi > 05.00: Saat [tam] beş oluyor, haydi. (Henüz olmamış, olmaya az kalmış)
- şimdi > 05.00: Saat beşe gelecek.
- şimdi > 05.00: Saat beşe geliyor.

Yarım saatler: Gelecek zamanın saat sorularını cevaplamada yarım saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

- şimdi > 04.30: Saat beşe yarım saat kalmış olacak.

2. Geçeli

- şimdi > 05.30: Saat beş buçuk olacak.
- şimdi > 05.30: Saat beş otuz olacak.

şimdi > 05.30: Saat beşi otuz geçecek.
şimdi > 05.30: Saat beşi yarım geçecek.

Çeyrek saatler: Gelecek zamanın saat sorularını cevaplama da çeyrek saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

şimdi > 04.45: Saat beşe çeyrek kalmış olacak.
şimdi > 04.45: Saat beşe on beş kalmış olacak.
şimdi > 04.45: Saat dördü kırk beş geçmiş olacak.
şimdi > 04.45: Saat dördü kırk beş geçiyor olacak.

2. Geçeli

şimdi > 05.15: Saat beş çeyrek olacak.
şimdi > 05.15: Saat beş on beş olacak.
şimdi > 05.15: Saat beşi on beş geçecek.
şimdi > 05.15: Saat beşi çeyrek geçecek.

Küsurlu saatler: Kusurlu saatler *geçiyor, geçe* ve *kala, var* diye ifade edilir. Ayrıca dakika kısmı ifade edilirken de bazen *dakika* kelimesi eklenir.

Gelecek zamanın saat sorularını cevaplama da kusurlu saatler ifade edilirken kullanılan kalıplar:

1. Kalalı

şimdi > 04.55: Saat dördü elli beş geçecek.
şimdi > 04.55: Saat dördü elli beş geçiyor olacak.
şimdi > 04.55: Saat dördü elli beş geçmiş olacak.
şimdi > 04.55: Saat beşe beş kalmış olacak.

2. Geçeli

şimdi > 05.05: Saat beş sıfır beş olacak.
şimdi > 05.05: Saat beşi beş geçecek.
şimdi > 05.05: Saat beşi beş geçiyor olacak.
şimdi > 05.05: Saat beşi beş geçmiş olacak.

Saat belirten kelime öbeklerinde işlevler

Saat belirten kelime öbeklerinin yerine getirdiği çeşitli işlevler vardır. Bunlar, saat sorusunu cevaplama da saatin ne kadar süreceğinin ifade edilmesi *süre belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin belli bir noktasının ifade edilmesi *kesinlik belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin yaklaşık olarak ifade edilmesi *yaklaşıklık belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin yaklaşık olarak ne kadar sürdüğünün ifade edilmesi *yaklaşıklık süre belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin ne kadara kadar süreceğinin ifade edilmesi *sınırlama belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin ileride bir zaman noktasının ifade edilmesine *ileri zamanı sınırlama işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin ileride bir zaman noktasının ifade edilmesi *aralık belirtme işlevi*dir.

Bu işlevlerin girdikleri yapı ve kalıplar şöyledir:

Süre belirtme işlevi

Saat sorusunu cevaplama da saatin ne kadar süreceğinin ifade edildiği *süre belirtme işlevi* şu yapı ve kalıplarda görülür:

Sıfat tamlaması + {Ø}: Cümlede zarf tümlecisi görevindedir; kuruluşu sıfat tamlaması yoluyla dır. Sormak için *kaç saat...* soru kalıbı kullanılır.

Sinema üç saat sürdü.

Saat öbeği + {+X}: Cümlede belirli nesne görevindedir. Sormak için *saat kaç...* soru kalıbı kullanılır.

Cevabı yazmamız **saat 4'ü** bulur.

Sıfat tamlaması+ {+DA}: Cümlede zarf tümleci görevindedir; kuruluşu sıfat tamlaması yoluyla. Sormak için *kaç saatte...* soru kalıbı kullanılır.

Yemek üç saatte yapıldı.

Sıfat tamlaması + {+/-DXr}: Cümlede zarf tümleci görevindedir. Sormak için *kaç saattir...* soru kalıbı kullanılır.

Yarım saattir uğrayan yok.

Kesinlik belirtme işlevi

Saat sorusunu cevaplama saatini belli bir noktasının ifade edildiği *kesinlik belirtme işlevi* şu yapı ve kalıplarda görülür:

Tam saatler: Öge olarak tam saatler ifade edilirken {+DA} bulunma hâl eki saat öbeğine eklenir, cümlenin zaman belirten zarf tümleci olur. Saat öbeğine eklenen {+DA} ekinin *oluş ve kılış zamanını bildirmek* (Korkmaz, 2009: 290) işlevi olduğu için yer tamlayıcısı değil, zarf tümleci görevindedir. Sormak için *saat kaçta...* soru kalıbı kullanılır:

Saat beşte...

Saat tam beşte...

Saat tam beş sıfır sıfırda...

Yarım saatler: Öge olarak yarım saatlerin ifadesinde *kalalı* ve *geçeli* ifadelerle çeşitli söyleniş yolları vardır.

1. Kalalı: *Kalalı* ifadenin söylenişinde *kala*, *varken* gibi kalıplar vardır. Sormak için *kaçta kaç kala...* soru kalıbı kullanılır:

04.30...: *Beşe yarım saat kala...*

04.30...: *Beşe yarım saat varken...*

04.30...: *Saat beşe otuz [dakika] varken...*

2. Geçeli: *Geçeli* ifadenin söylenişinde {+DA}, *geçe*, {-ken} gibi kalıplar vardır. Sormak için *kaçta, kaç kaç geçe, ne zaman...* soru kalıpları kullanılır:

05.30...: *Saat beş buçukta...*

05.30...: *Saat beş buçukken...*

05.30...: *Saat beşi otuz geçe...*

05.30...: *Saat beşi otuz geçerken...*

05.30...: *Saat beş otuzda...*

05.30...: *Saat beş otuzken...*

05.30...: *Saat beş yarımda...*

Çeyrek saatler: Öge olarak çeyrek saatlerin ifadesinde *kalalı* ve *geçeli* ifadelerle çeşitli söyleniş yolları vardır.

1. Kalalı: *Kalalı* ifadenin söylenişinde *kala*, *varken*, {-ken} gibi kalıplar vardır. Sormak için *ne zaman, saat kaçken, saat kaçta, kaçta kaç kala...* soru kalıpları kullanılır:

04.45...: *Saat beşe çeyrek varken...*

04.45...: *Saat dört kırk beşken...*

04.45...: *Saat beşe çeyrek kala...*

04.45...: *Saat beşe on beş [dakika] kala.*

2. Geçeli: *Geçeli* ifadenin söylenişinde {+DA}, *geçe*, {-ken} gibi kalıplar vardır. Sormak için *saat kaçta, kaç kaç geçe, saat kaçken, ne zaman...* soru kalıpları kullanılır:

05.15...: *Saat beş çeyrekte...*

05.15...: *Saat beş çeyrekken...*

- 05.15...: Saat beşi çeyrek geçe...
05.15...: Saat beşi on beş geçe...
05.15...: Saat beşi on beş geçerken...
05.15...: Saat [tam] beş on beşken...

Küsurlü saatler: Öge olarak küsurlü saatlerin ifadesinde *kalalı* ve *geçeli* ifadelerle çeşitli söyleniş yolları vardır.

1. Kalalı: Kalalı ifadenin söylenişinde *kala*, *varken*, {-ken} gibi kalıplar vardır. Sormak için *ne zaman*, *saat kaçken*, *saat kaçta*, *kaç kaç kala*... soru kalıpları kullanılır:

- 04.55...: Saat beşe beş varken...
04.55...: Saat beşe beş [dakika] kala...
04.55...: Saat dört elli beşken...

Geçeli: Geçeli ifadenin söylenişinde {+DA}, *geçe*, {-ken} gibi kalıplar vardır. Sormak için *saat kaçta*, *kaç kaç geçe*, *saat kaçken*, *ne zaman*... soru kalıpları kullanılır:

- 05.05...: Saat beş sıfır beşte...
05.05...: Saat beş sıfır beşken...
05.05...: Saat beşi beş geçe...
05.05...: Saat beşi beş [dakika] geçerken...

Saat sorusunu cevaplamada saatin yaklaşık olarak ifade edildiği *yaklaşıklık belirtme işlevi* şu yapı ve kalıplarda görülür:

Saat öbeği + edat: Cümlede zarf görevinde olur. Saat öbeğiyle beraber edatın da olması yapıyı edat öbeğine çevirir. Sormak için *kaç gibi*... soru kalıbı kullanılır.

Saat 4 gibi döneriz.

Yaklaşık süre belirtme işlevi

Saat sorusunu cevaplamada saatin yaklaşık olarak ne kadar sürdüğünün ifade edildiği *yaklaşıklık süre belirtme işlevi* şu yapı ve kalıplarda görülür:

Saat öbeği + ad + {(s)XnDA}: Cümlede zarf görevinde olur. Saat öbeğiyle beraber iyelik ekli ismin de olması yapıyı isim tamlamasına çevirir. Sormak için *kaç civarında / sularında*... soru kalıbı kullanılır.

Saat dört civarında döneriz.
Saat dört sularında döneriz.

Sınırlama belirtme işlevi

Saat sorusunu cevaplamada saatin ne kadara kadar süreceğinin ifade edildiği *sınırlama belirtme işlevi* şu yapı ve kalıplarda görülür:

Saat öbeği + {+A}: Cümlede zarf tümleci görevindedir. Yapısında gizli bir edat olduğu anlaşılıyor. Saat öbeğiyle beraber edatın da olması yapıyı edat öbeğine çevirir. Sormak için *saat kaçta*... soru kalıbı kullanılır.

Saat 4'e [kadar] yetişmelisin.

Saat öbeği + {+A} + kadar: Cümlede zarf tümleci görevindedir. Saat öbeğiyle beraber edatın da olması yapıyı edat öbeğine çevirir. Sormak için *saat kaçta kadar*... soru kalıbı kullanılır.

Saat 4'e kadar bilgisayarın onarabilir misin?

İleri zamanı sınırlama işlevi

Saat sorusunu cevaplama saatini ilerde bir zaman noktasının ifade edildiği *ileri zaman sabitleme işlevi* şu yapı ve kalıplarda görülür:

Saat öbeği + {+DAn} + edat: Cümlede zarf tümleci görevindedir. Saat öbeğiyle beraber edatın da olması yapıyı edat öbeğine çevirir. Sormak için *saat kaçtan sonra / önce / erken / geç...* soru kalıbı kullanılır.

Yemeğe **saat 4'ten sonra** geçeriz.

Yemeğe **saat 4'ten önce** geçeriz.

Yemek **saat 4'ten erken** olmaz.

Yemek **saat 4'ten geç** olmaz.

Aralık belirtme işlevi

Saat sorusunu cevaplama saatini ilerde bir zaman noktasının ifade edildiği *aralık belirtme işlevi* şu yapı ve kalıplarda görülür:

Saat öbeği + {+DAn} + {+A} + edat: Cümlede zarf görevindedir. Saat öbeğiyle beraber edatın da olması yapıyı edat öbeğine çevirir. Sormak için *saat kaçtan kaçta kadar...* soru kalıbı kullanılır.

Program **saat 4'ten 5'e kadar** sürecekti.

Saat öbeği + {ile} + saat öbeği + ad + {(s)XnDA}: Cümlede zarf görevindedir. İki ayrı saat öbeğiyle oluşan bağlama öbeğine iyelik ekli ismin de eklenmesi yapıyı isim tamlamasına çevirir. Sormak için *saat kaçta kaç arasında...* soru kalıbı kullanılır.

Program **saat 4'le 5 arasında** olacaktı.

SONUÇ

1. Saat ifade yapı ve kalıpları, cümle olarak ve cümlede öbek olarak görünür. Cümle olarak görünen yapı ve kalıplarda *saat* kelimesi başta ve özne görevinde, *saat öbekleri* ise yüklem görevindedir; saat öbekleri bazen nesne görevinde olsa da çoklukla zaman bildirme işlevi olduğu için zarf tümleci görevindedir.

Cümle yapısında saat bildirme isim ve fiil cümlesi olarak iki kısımda ele alındı. İsim cümlesi halindeki saat ifadelerinde yer alan cümlelerde, *özne* görevinde bir *saat* ismi, *yüklem* görevinde *sayı*, *sayı öbeği*, *saat öbeği* veya *sıralı sayı öbeği* -sıralı sayı öbeğinden kastımız, art arda gelen iki sayı öbeğidir- ile çeyrek ve buçuk gibi sayı yerini tutan kelimeler bulunur. Yüklem görevindeki bu kelime ve öbekler geçmiş zaman için sonuna ek-fiil eklerinden hikâye ve rivayet eklerini; şimdiki zaman için ise ek-fiilin hâl ekini {+DXr} alır; ancak bu ekin terk edildiği de görülür. Bu zaman eklerinin terk edilmesiyle anlamda eksiklik olmaz; ancak diğer zamanların ekleri kullanılmak zorundadır.

Fiil cümleleri halindeki saat ifadelerini *ol-*, *geç-*, *kal-*, *gel-* fiillerinin çekimli halleri oluşturur. Saat ifade eden cümlelerde geçmiş ve şimdiki zamanı anlatan saatlerde hem fiil cümlesi, hem de isim cümlesi kullanılabilenken; gelecek zamanı anlatan saat ifadelerinde sadece fiil cümleleri kullanılmaktadır.

Öbek yapısında saat ifade biçimleri *sıfat tamlaması* yapısında *saat ifadesi*, *edat öbeği* yapısında *saat ifadesi*, *saat öbeği* yapısında *saat ifadesi*, *zarf-fiil öbeği* yapısında *saat ifadesi*, *isim tamlaması* yapısında *saat ifadesi* şeklinde beş çeşittir. Aslen cümleden devşirilme bir yapı olan saat öbeği ifadesi Türkiye Türkçesinde henüz yeni bir terimdir. Özezen ve Balyemez'in tekliflerinin doğruluğu kabul edilip benimsenmeli ve dilbilgisi kitaplarına alınmalıdır.

2. İşlev bakımından saat ifade kalıpları, kolay anlaşılabilir diye cümle olarak ve cümlede öbek olarak ele alınmıştır.

Saat belirten cümlelerdeki işlevler, gösterdiği zaman esas alınarak tespit edilmiş, bu tespitten *geçmiş zamanı sorma ve cevaplama*, *şimdiki zamanı sorma ve cevaplama*, *gelecek zamanı sorma ve cevaplama* şeklinde üç işlev belirlenmiştir.

Saat belirten kelime öbeklerinde işlevler şu tanım ve başlıklar belirlenmiştir: Saat belirten kelime öbeklerinin yerine getirdiği çeşitli işlevler vardır. Bunlar, saat sorusunu cevaplama da saatin ne kadar süreceğinin ifade edilmesi *süre belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin belli bir noktasının ifade edilmesi *kesinlik belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin yaklaşık olarak ifade edilmesi *yaklaşıklık belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin yaklaşık olarak ne kadar sürdüğünün ifade edilmesi *yaklaşıklık süre belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin ne kadara kadar süreceğinin ifade edilmesi *sınırlama belirtme işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin ileride bir zaman noktasının ifade edilmesine *ileri zamanı sınırlama işlevi*; saat sorusunu cevaplama da saatin ileride bir zaman noktasının ifade edilmesi *aralık belirtme işlevi*dir.

Saat ifadeleri, belli kalıplar halinde kullanılmaktadır. Bu kalıpların neler olduğu bir bütünlük içinde sunuldu. Tespitten edemediğimiz kalıplar da bulunabilir. Tespit edilen bu kalıplar, saat ifadelerinde dilin kullanımını kolaylaştıran kalıplardır. Geleneksel dilbilgisinin yerini işlevsel dilbilgisinin almaya başladığı günümüzde saat cümlelerinin ve saat öbeklerinin nerede ve hangi işlevler için kullanıldığını bilmek Türkçeye ilgilenelemlere kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Milliyet-Kubbealtı.
- Balyemez, S. (2008). Türkiye Türkçesinde Dakikalı Saat İfadeleri ve Saat Grubu. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 2, 87-92.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fülimsiler*. Ankara: TDK.
- Çanga, M. (2005). *Kur'an-ı Kerim lügati*. İstanbul: Timaş.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- İbn Sinâ (2004). *Kitâbu's-Şifâ - Fizik I*. İstanbul: Litera.
- İhsanoğlu, E. (1999). Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları. *Osmanlı Medeniyeti Tarihi 1*. İstanbul: Feza Gazetecilik.
- Johanson, L. (2007). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. Çev. Nurettin Demir, Ankara: TDK.
- Kalın, F. (2005). *Felsefe ve Bilim Işığında Kur'an'da Zaman Kavramı*. İstanbul: Rağbet.
- Karaman, H.; Topaloğlu, B. (2013). *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*. İstanbul: Ensar.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.
- Özezen, Yüceol M. (2000). Türkiye Türkçesinde Saat Anlatımlarının Sözdizimsel Yapısı. *Dil Dergisi*, 89, 76-80.
- Ruska, J. (1966). Saat. *İA*, 10, 2-3. İstanbul: MEB.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Akalın, Ş. H. vd. (2009). *Türkçe Sözlük* (10. Baskı). Ankara: TDK.